

Segmenty dziedzictwa kulturowego
– między ochroną dziedzictwa
materialnego a niematerialnego

Segmenty dziedzictwa kulturowego – między ochroną dziedzictwa materialnego a niematerialnego

REDAKCJA NAUKOWA

Piotr Dobosz, Witold Górny,
Adam Kozień, Anna Mazur

KRAKÓW 2020

Segmenty dziedzictwa kulturowego – między ochroną dziedzictwa materialnego a niematerialnego

REDAKCJA NAUKOWA

Piotr Dobosz, Witold Górny, Adam Koziń, Anna Mazur

RECENZJA NAUKOWA

dr hab. Alina Miruć, prof. Akademii Ekonomiczno-Humanistycznej w Warszawie
dr hab. Bolesław Ćwiertniak, prof. Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu

KOORDYNACJA WYDAWNICZA

Adrian Gorgosz

REDAKTOR TECHNICZNY

Grzegorz Kocot

KOREKTA JĘZYKOWA

Monika Buraczyńska
Stanisław Krawczyk

SKŁAD I ŁAMANIE

Aleksandra Winiarska

PROJEKT OKŁADKI

Szymon Drobnik

Copyright by AT Wydawnictwo & Authors

All rights reserved

ISBN 978-83-66445-15-4

Publikacja została sfinansowana ze środków Instytutu Prawa Ochrony Dziedzictwa,
Koła Naukowego Prawnej Ochrony Dóbr Kultury TBSP UJ oraz Piotra Dobosza

AT Wydawnictwo

www.atwydawnictwo.pl

Spis treści

11 Wykaz skrótów

15 Wprowadzenie

I. OCHRONA ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

ROZDZIAŁ I

Hasan Hasanov

21 Pogańskie świątynie Azerbejdżanu

II. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO – ASPEKTY TEORETYCZNOPRAWNE I PRAWNOUSTROJOWE

ROZDZIAŁ II

Katarzyna Zalasieńska

43 Fragmentacja dziedzictwa kulturowego – między ochroną elementów materialnego a niematerialnego dziedzictwa w procesach zarządzania

ROZDZIAŁ III

Jerzy Korczak

55 Zadania samorządu terytorialnego w ochronie dziedzictwa narodowego

ROZDZIAŁ IV

Piotr Dobosz

89 Rodzinne dziedzictwo kulturowe i podmiotowe prawo do uczestnictwa w samorządzie terytorialnym jako fundamenty leżące u podstaw pozycji jednostki we współczesnym społeczeństwie. Część I

ROZDZIAŁ V

Weronika Kupny

97 Generalny Konserwator Zabytków jako organ ochrony zabytków. Pozycja prawno-ustrojowa

ROZDZIAŁ VI

Wiktoria Pomykalska

115 Ochrona zabytków w województwie – wybrane problemy

ROZDZIAŁ VII

Natalia Kozłowska

- 125 Aksjologia, cele i skutki prawne gminnej ewidencji zabytków i rejestru zabytków w analizie porównawczej

ROZDZIAŁ VIII

Tomasz Słapczyński

- 141 Dobro jako wyznacznik wartościowania ochrony dziedzictwa kulturowego

ROZDZIAŁ IX

Anna Mazur

- 155 Między dobrem a „złem kultury” – czy każdy element dziedzictwa zasługuje na ochronę?

**III. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO –
ASPEKTY MATERIALNOPRAWNE****ROZDZIAŁ X**

Monika Bogdanowska

- 173 Zabytek Schrödingera, czyli problematyka formalno-prawnej ochrony zabytków, których nie ma

ROZDZIAŁ XI

Maciej Motak

- 181 Dziedzictwo, którego (pozornie) już nie ma. Upamiętnianie nieistniejących budowli i form urbanistycznych przy użyciu współczesnych środków wyrazu

ROZDZIAŁ XII

Agata Lizak

- 213 Prawna ochrona wartości niematerialnych związanych z zabytkiem – obowiązująca zasada czy postulat *de lege ferenda*?

ROZDZIAŁ XIII

Jakub Tekielak

- 229 Park kulturowy jako jedna z form ochrony zabytków

ROZDZIAŁ XIV

Jan Kłapa

- 245 Rozumienie pojęcia układu urbanistycznego w polskim systemie ochrony zabytków – wybrane zagadnienia

ROZDZIAŁ XV

Agata Karolczuk

- 273 Realizacja projektu architektoniczno-budowlanego a zalecenia konserwatorskie w odniesieniu do obiektu wpisanego do gminnej ewidencji zabytków

ROZDZIAŁ XVI**Kazimierz Pawlik**

- 287 Administracyjne kary pieniężne nakładane przez organy ochrony zabytków

ROZDZIAŁ XVII**Magdalena Pomietło**

- 301 Penalizacja zachowania polegającego na kradzieży zabytku ruchomego przez członka rodziny

ROZDZIAŁ XVIII**Julia Salamądry**

- 315 Konwencja z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego a odpowiedzialność karna jednostki

ROZDZIAŁ XIX**Justyna Jabłońska**

- 327 Problematyka współpracy administracji publicznej z Kościołem katolickim w zakresie ochrony zabytków kościelnych w Polsce – wybrane zagadnienia

ROZDZIAŁ XX**Karolina Szafarowicz**

- 343 Utwory osierocone i związane z ich „adopcją” wyzwania dla instytucji dziedzictwa kulturowego

ROZDZIAŁ XXI**Joanna Kotulska**

- 357 Ekspertyza dzieł sztuki

ROZDZIAŁ XXII**Ewelina Szatkowska**

- 373 Rejestrowanie zabytkowych dzieł sztuki jako znaków towarowych a ograniczenie dostępu do dziedzictwa kultury

ROZDZIAŁ XXIII**Dominika Gałęcka**

- 391 Cyfrowe muzeum – potencjał digitalizacji a prawo autorskie

ROZDZIAŁ XXIV**Żaneta Gwardzińska**

- 409 Ochrona prawna e-dziedzictwa w kontekście pandemii SARS-COVID-19

IV. OCHRONA DZIEDZICTWA MATERIALNEGO – ANALIZA PRZYPADKÓW

ROZDZIAŁ XXV

Katarzyna Schatt-Babińska

- 421 Rewitalizacja po Łódzku – projekt ustawy rewitalizacyjnej
a ochrona zabytków – zarys problematyki

ROZDZIAŁ XXVI

Milena Rutkowska

- 437 Historia kamienic przy Foksal 13 i 15 w aspekcie rodzinnej
spuścizny kulturowej

ROZDZIAŁ XXVII

Kamil Witowski

- 451 Konserwacja czy dewastacja? Wokół dyskusji o dziedzictwie
architektonicznym Polski Ludowej

ROZDZIAŁ XXVIII

Anna Kotowicz

- 465 Stan zachowania polskich obiektów architektury pałacowej
na Ukrainie. Wybrane przykłady z terenu Kijowszczyzny i Podola

ROZDZIAŁ XXIX

Andrzej Trojanowski

- 503 Opieka nad cmentarzami wojennymi w świetle wyników kontroli
Najwyższej Izby Kontroli

ROZDZIAŁ XXX

Krzysztof Kłóskowski

- 525 Wyzwania prawa ochrony zabytków; Ustawa o ochronie zabytków
i program Natura 2000 na przykładzie Twierdzy Poznań”

ROZDZIAŁ XXXI

Marta Maria Drachal

- 453 Rewitalizacja drzewostanu zabytkowego – czyli o synergii
ochrony tożsamości kulturowej i jakości środowiska –
wybrane zagadnienia

ROZDZIAŁ XXXII

Katarzyna Góralczyk

- 559 Dziedzictwo kulturowe w propagandzie Państwa Islamskiego ISIS

V. OCHRONA DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO – ANALIZA PRZYPADKÓW

ROZDZIAŁ XXXIII

Witold Górny

- 585 Wewnętrzne podziały terytorialne obszarów miejskich jako element ich dziedzictwa kulturowego. Analiza zagadnienia na przykładzie Krakowa

ROZDZIAŁ XXXIV

Aleksandra Guss

- 597 Estetyka prawa – prawo w literaturze

ROZDZIAŁ XXXV

Michał Literski

- 611 Słów kilka o tym, jak w Polsce chroni się dziedzictwo Fryderyka Chopina

ROZDZIAŁ XXXVI

Justyna Staszczyk

- 627 *The End of the Sun* – wybrane elementy dziedzictwa kulturowego widziane z perspektywy gry komputerowej

VI. KOMENTARZE

ROZDZIAŁ XXXVII

Magdalena Piec

- 653 Refleksje dotyczące wybranych przepisów regulujących zadania i kompetencje organów administracji publicznej w ustawie z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

ROZDZIAŁ XXXVIII

Joanna Piec

- 673 Refleksje dotyczące przepisów regulujących administracyjne kary pieniężne w ustawie z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

- 683 Wykaz literatury

- 703 Wykaz aktów prawnych

- 712 Wykaz orzecznictwa

- 716 Wykaz źródeł internetowych

- 728 Wykaz innych źródeł

Wprowadzenie

Przekazujemy w Państwa ręce publikację pt. *Segmenty dziedzictwa kulturowego – między ochroną dziedzictwa materialnego a niematerialnego* stanowiącą płaszczyznę wymiany poglądów polskich oraz zagranicznych specjalistów w dziedzinie prawa ochrony dziedzictwa kulturowego, w szerokim, interdyscyplinarnym podejściu. Już sam jej tytuł nawiązuje do ogromnego wyzwania, jakim jest wypracowanie holistycznego systemu ochrony dziedzictwa kulturowego. Od wielu lat w doktrynie prawa publicznego funkcjonuje postulat wyodrębnienia prawa ochrony dóbr kultury jako oddzielnej gałęzi prawa. Największą trudnością w tym zakresie jest jednak interdyscyplinarność tego obszaru normatywnego oraz wyzwanie, jakie stanowi zdefiniowanie przedmiotu roztracanej przezeń ochrony. Ustawodawca intencjonalnie lub nieintencjonalnie posługuje się często zamiennie pojęciami „zabytku”, „zabytku o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego”, „dobra kultury” czy też „narodowego dobra kultury”, co wywołuje ogromny chaos terminologiczny i trudność w stanowczym, precyzyjnym określeniu granic tej dziedziny prawa.

Stanowiąca element spajający rozważania podejmowane na łamach niniejszej publikacji interdyscyplinarność prawa ochrony dziedzictwa kulturowego może być rozumiana dwojako: z jednej strony – jako interdyscyplinarność w ramach prawa, czyli zawieranie regulacji z zakresu prawa konstytucyjnego, administracyjnego, międzynarodowego, karnego czy cywilnego, lub z drugiej strony – jako interdyscyplinarność w ramach nauki *in genere*, zestawiająca w tym obszarze prawo z takimi dziedzinami jak w szczególności historia, historia sztuki, nauka o konserwacji, architektura czy też zarządzanie w kulturze. Paradoksalnie, w znacznym stopniu właśnie owa wielowymiarowa interdyscyplinarność prawa ochrony dziedzictwa kulturowego nastrocza zasadniczych trudności w jasnym zarysowaniu granic nowo powstającej w tym obszarze merytorycznym gałęzi prawa. Przez lata w obszarze prawnej ochrony dóbr kultury udało się już wypracować umożliwiające jej realizację instrumenty i narzędzia prawne. Wydaje się więc, że dalece zasadnym w tym kontekście posunięciem byłoby rozpoczęcie prac nad „kodeksem” ochrony dóbr kultury, który zawierałby zarówno część ogólną, jak i część szczególną – regulującą ochronę i opiekę nad poszczególnymi rodzajami relewantnych w tym kontekście dóbr.

Publikacja, którą mamy zaszczyt Państwu przedstawić, uwzględniając zarysowaną pokrótce charakterystykę prawa ochrony dziedzictwa kulturowego, stanowi opracowanie o charakterze na wskroś interdyscyplinarnym. Zawarte zostały w niej refleksje naukowe dotyczące problematyki ochrony dziedzictwa materialnego i niematerialnego poruszane z różnych perspektyw badawczych. W obszarze dziedzictwa materialnego za niezwykle wartościowe należy uznać chociażby rozważania obejmujące zagadnienia związane z ochroną zabytków w powiązaniu z ochroną przyrody. Bardzo często zapominamy, że jedynie holistyczna dbałość o naszą rzeczywistość, uwzględniająca możliwie wszelkie jej aspekty, daje szansę na powstanie miejsc przyjaznych mieszkańcom przy równoczesnym zachowaniu dla przyszłych pokoleń niezwyklej walorów historycznych i artystycznych chronionych obiektów. Bardzo istotna jest w tym kontekście, także prowadzona na łamach publikacji, dyskusja o efektywnej i odpowiedzialnej rewitalizacji polskich miast. Przykłady przywołane w poświęconych temu tematowi artykułach dowodzą, że przy prowadzeniu tego typu procesów za każdym razem konieczne jest wykonanie dogłębnych badań oraz organizacja konsultacji społecznych, tak aby chronione zabytki nie stawały się pustymi budynkami, na wykorzystanie których nikt nie ma pomysłu, ale aby łączyły w sobie dbałość o wymiar historyczny oraz bieżącą funkcjonalność nie tylko w ujęciu muzealnym.

W walce o zachowanie tego, co materialne, nie można zapominać także i o wartościach niematerialnych. Przeszłość Polski to historia państwa wielokulturowego, które czerpało z różnorodności i w znacznym stopniu dzięki temu stale się rozwijało. Czerpiące z wielokulturowości zwyczaje i rytuały miały wymierny wpływ na rozwój lokalnych tradycji, gwar czy legend, przesądzając choćby o tym, kto przynosi grzecznym dzieciom prezenty w noc wigilijną (gwiazdor, gwiazdka, Dzieciątko, Święty Mikołaj?). Zachowanie i pielęgnowanie tej różnorodności jest niezwykle istotne. Ważnym jest, aby po „zachłyśnięciu się” w ostatnich latach otwartą Europą nie marginalizować polskiej tradycji i kultury, ale aby traktować ją jako nasz bezcenny, rodzimy wkład w tradycję kontynentu europejskiego. Od lat w Polsce obchodzone są walentynki, coraz popularniejsze stają się obchody Halloween. W debacie publicznej pojawiają się głosy kontrastujące te tradycje ze zwyczajami polskimi. Takie przeciwstawienie sobie tradycji polskich i zagranicznych nie wydaje się konieczne. Zdecydowanie ważniejsze jest to, aby nadal pamiętać o naszych rodzimych obyczajach, kultywować je, rozwijać i ewolucyjnie ubogacać.

Niezwykle cieszy w tym zakresie, wzmożone w ostatnich latach, zainteresowanie tym, co lokalne. Przejawia się ono chociażby medialnym i eventowym eksploatowaniem lokalnych i regionalnych tradycji kulinarnych. Wśród wielu wartości tego typu nastawienia, jedną z najważniejszych jest budzenie poczucia wyjątkowości lokalnej społeczności, tak żeby była ona świadoma skarbów znajdujących się w jej

najbliższej okolicy, a także aby była z tego dziedzictwa dumna. Niniejsza publikacja zawiera kilka artykułów poruszających kwestię ochrony wartości niematerialnych – od upamiętnienia tego, czego już nie ma, po rozważania, czy taka ochrona jest w ogóle potrzebna. Być może lektura któregoś z tych tekstów skusi Państwa do odkrycia zapomnianych miejsc? Rok 2020 przyniósł rewolucję w sposobie myślenia o spędzaniu czasu wolnego, urlopów i wakacji. Być może ta wymuszona okolicznościami zmiana nastawienia stanie się szansą na odkrywanie na nowo niematerialnego dziedzictwa najbliższej nam okolicy...

Niewątpliwie inspirowanym globalnymi, epidemicznymi wydarzeniami pierwszej połowy roku 2020 jest także wybrzmiewający w publikacji wątek cyfrowy. Kilka z opublikowanych na jej łamach tekstów stanowi ważny głos w rozpoczynającej się dyskusji dotyczącej tego, jak będzie wyglądała przyszłość ochrony zabytków. Czy wraz z rozwojem świata wirtualnego – internetu i techniki – pojawiają się nowe elementy kultury, które będzie należało zdefiniować i znaleźć dla nich odpowiedni sposób ochrony? Ewolucję w tym zakresie stale przechodzi prawo autorskie, chroniące samych twórców, natomiast konieczne jest stworzenie odrębnego systemu ochrony nowej kategorii dziedzictwa. Do kategorii tej można by zaliczyć chociażby gry komputerowe, których fabuła nierzadko w większym lub mniejszym stopniu opiera się właśnie o materialne dziedzictwo kulturowe. Świat wirtualny daje także ogromne możliwości w zakresie technicznych narzędzi eksponowania tradycyjnie uznanych elementów dziedzictwa kultury. Doświadczaliśmy tego szczególnie w ostatnich miesiącach, gdy granice państw nagle i niespodziewanie zostały zamknięte i jedyną możliwością zapoznania się z interesującymi nas zbio-rami czy obiektami stały się muzea i galerie online. Dzięki dostępnym narzędziom informatycznym mogliśmy nadal „spacerować” po wielu zabytkowych miejscach (na przykład po Koloseum), zwiedzając je w komforcie porównywalnym do tego, jakbyśmy to robili na żywo. W publikacji mogą się Państwo zapoznać z poświęconymi tej problematyce refleksjami naukowymi dotyczącymi kwestii tworzenia i funkcjonowania e-muzeów, a także problemom ochrony e-dziedzictwa.

Istotnym elementem publikacji jest w końcu także refleksja w obrębie problematyki ochrony dziedzictwa w trakcie konfliktów zbrojnych oraz przed działalnością terrorystyczną. Jak pokazuje historia, pomimo istnienia najlepiej nawet sporządzonych konwencji międzynarodowych, bez wprowadzenia mechanizmów, które pozwolą na ich egzekwowanie, zostają one jedynie nic nieznaczącymi kartkami papieru. Niedawne tragiczne doświadczenia pożaru katedry w Nantes dowodzą ponadto, że o bezpieczeństwie zabytków należy mówić nie tylko w kontekście stanów politycznego przesilenia, ale również w odniesieniu do ich codziennego, rutynowego eksponowania.

Ważną częścią publikacji jest ponadto nieodzowna refleksja na temat efektywności działania podmiotów realizujących zadania z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego. Poświęcone tej tematyce teksty, traktujące o wyzwaniach stojących m.in. przed samorządem terytorialnym, służbami konserwatorskimi oraz opiekunami zabytków, w nieoceniony sposób uaktualniają świadomość Czytelnika co do bieżących problemów natury systemowej.

Zarysowana powyżej mnogość wątków akcentuje jedynie część tematyki podejmowanej w oddawanej w Państwa ręce publikacji. Znajdują się w niej także i inne nie mniej wartościowe teksty poruszające zagadnienia styku prawa ochrony dziedzictwa kulturowego z innymi prawnymi i pozaprawnymi dyscyplinami nauki, takimi jak m.in. architektura, filozofia czy estetyka. Całość dopełniona jest fascynującymi analizami przypadków, które w magiczny sposób przenoszą Czytelnika w miejsca położone w atrakcyjnych turystycznie i kulturowo rejonach Polski i świata (m.in. do Azerbejdżanu).

Podejmowane w publikacji wielowątkowe rozważania prowadzą do konkluzji, że współcześnie mamy do czynienia z daleko idącą specjalizacją prawa ochrony dóbr kultury, którą można określić mianem segmentyzacji tej dyscypliny. Dowodem na wielowymiarowość tej materii jest ogrom wiedzy, jaką musi przyswoić w tym zakresie początkujący adept historii sztuki, architektury, konserwacji czy prawa. Pozytywnym skutkiem tego zjawiska jest możliwość wąskiej specjalizacji w danej dziedzinie, swoistym wyzwaniem zaś – konieczność ciągłego samodoskonalenia i uzupełniania wiedzy. Zdecydowanie negatywnym efektem wielowymiarowości analizowanej problematyki jest natomiast wstępujący nierzadko brak wzajemnej współpracy pomiędzy specjalistami, reprezentującymi poszczególne naukowe wymiary ochrony dziedzictwa kulturowego. Zamykając się w swoich niszach, zapominają oni o konieczności współpracy jako o jedynej drodze do efektywnego wypełniania swojej zawodowej misji. Dlatego właśnie niezwykle ważne jest stworzenie płaszczyzn umożliwiających wymianę poglądów oraz uświadomienie sobie, jak problem, którym się zajmujemy, jest odbierany przez osoby zajmujące się nim z innych perspektyw. Mamy nadzieję, że łamy oddawanej w Państwa ręce publikacji staną się taką właśnie płaszczyzną, uzupełniając wiedzę Czytelników oraz inspirując ich do dalszych badań w pięknej i fascynującej nas wszystkich problematyce, jaką jest ochrona dóbr kultury.

Redaktorzy naukowci:

Piotr Dobosz, Witold Górny, Adam Kozień, Anna Mazur

Kraków, 30 września 2020 r.